

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Stille aanbidders

A.L.Th. de Bruijne ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - A.L.Th. de Bruijne Stille aanbidders	805
<i>Meditatief</i> - J. Glas Vissers van mensen De kern van het evangelie	808
<i>Wandelen met God</i> - K. van den Geest Niet ons, o HEER, niet ons...	809
<i>Achtergronden</i> - P. Houtman Erfzonde: een moeilijk leerstuk	811
<i>Lied van de week</i> - J. Smelik Liedboek gezang 112: Als Koning opgetreden	815
<i>Meegelezen</i> - T. Groenveld Boeten voor de zonde van je ouders?	816
<i>Uit de Kerken</i>	

Vinden we nog een plek voor stilte? Onze cultuur bestookt ons met impulsen. Om bij al onze kerkelijke en christelijke activiteit rust te vinden in God en zijn werk, is stilte nodig. Vorige week paste ik dat toe op de christelijke samenkomsten. Nu denk ik na over onze persoonlijke omgang met God.

Huiverig

Sommige christenen zijn huiverig voor afzonderlijke aandacht voor de omgang met God. De band met God omvat toch heel je leven? Met God ga je in het verbond toch altijd om? Ook je werk en je contact met andere mensen rekenen zij bij de omgang met God. Als ik spiritualiteit omschrijf, zeg ik altijd: dat gaat over de beoefening van de relatie tot God. Nogal eens kreeg ik als reactie: dan gaat het over alles. Want heel het christelijke leven vormt als het goed is één beoefening van de relatie tot God.

Daarin zit iets goeds. Het is een reactie op een eenzijdig 'geestelijke' opvatting van geloven of op een verdeling van het mensenleven in 'hoger' en 'lager'. Activiteiten als naar de kerk gaan, bijbellezen en bidden zouden dan hoger staan dan je dagelijks werk of eten, drinken en plezier maken. Het één geldt als 'geestelijk leven', het ander is gewoon natuurlijk of aards. Die verdeling klopt niet. God is net zo dichtbij wanneer ik bid als wanneer ik mijn werk doe. In alles wil Hij met je verbonden zijn. In die zin beoefen je bij alles wat je doet, de relatie tot God.

Geheim

Toch schiet die reactie ook een beetje door. Een man en een vrouw zijn altijd en overal getrouwd. In die zin neem je dus de ander altijd met je mee. Toch is er duidelijk verschil tussen een dag waarop je

elk naar je werk bent, en een dag waarop je intensief met elkaar praat of elkaar lichamelijk koestert. Ook als een relatie er altijd is, zijn er binnen die relatie verschillende momenten met verschil in nabijheid. Als je alleen maar veel dingen samen doet, maar niet ook met woorden en op andere manieren rechtstreeks met elkaar omgaat, mist een relatie iets. Dan vervreemd je van elkaar.

Dat geldt ook voor de relatie tot God. Ook al geldt die altijd, dat neemt niet weg dat er momenten zijn dat je die relatie echt 'beoefent'. Zonder zulke momenten komt je band met God in een crisis. Vrome en principiële woorden, intensieve discussies en een vloed van ouderwetse of nieuwerwetse activiteiten camoufleren zomaar geestelijke leegte. Juist voor het kerkelijke leven is het van groot belang dat we ook ieder persoonlijk zulke momenten met God kennen. Een kerk waar dat gebeurt, moet wel een heel andere kerk zijn dan één waar het ontbreekt.

Leven we op eigen kracht of is Gods werk ons geheim?

Gevorderden

Vorige week liet ik zien hoeveel ertussen wil komen wanneer je persoonlijk en samen met de Bijbel omgaat of bidt. Het is niet eenvoudig om de rust in God te vinden. Daarom onderstreepte ik bijbelwoorden die ons oproepen om stil te worden voor God. Ik suggereerde ook dat onze hedendaagse liturgische drukte als onbedoeld neveneffect die rust soms nog moeilijker maakt en pleitte voor momenten van stilte in de liturgie.

Nu wil ik aanwijzen hoe je die stilte kunt gebruiken in je omgang met de Bijbel en in je gebed. Daarbij denk ik aan twee concrete vormen: meditatie als manier van bijbelomgang en contemplatie als manier van bidden. Dat zijn twee klassieke 'oefeningen'. Bij gereformeerden uit de 17^e eeuw en ook uit de tijd na de Afscheiding waren ze nog bekend. Maar bij gereformeerden van vandaag klinken ze onwennig in de oren. Zeker in de traditie van Abraham Kuyper, K. Schilder en de latere vrijgemaakten lag vaak de nadruk op de daden van het geloof. Neocalvinistische gereformeerden ontplooiën een breed spectrum aan geloofsactiviteiten. Minder uitgesproken zijn zij vaak over het leven van de binnenkamer, de persoonlijke omgang met God.

De meesten zijn zelfs vergeten dat meditatie en contemplatie ook gewoon bij de eigen gereformeerde traditie horen. Ze koppelen dat soort oefeningen aan de Rooms-katholieke wereld of denken aan hedendaagse oosterse spirituele technieken. De één staat er om die reden gereserveerd tegenover. De ander raakt hevig geïnteresseerd en denkt dat hij iets nieuws van elders op het spoor is. Daardoor importeert je met die belangstelling ook gemakkelijk kwetsbare elementen. In beide gevallen hangt rond meditatie en contemplatie een wat elitaire sfeer.

Het lijken technieken voor 'geevorderden', niet zomaar weggelegd voor gewone christenen. Ik ontken niet dat er op dit terrein vordering mogelijk is. Vooral van de Rooms-katholieke traditie valt veel te leren. Toch gaat het volgens mij in de kern om eenvoudige zaken, waarvan iedere christen de vruchten kan plukken.

Methode

Eerst meditatie. Misschien denken wij daarbij direct aan bepaalde technieken, bijvoorbeeld rond lichaamshouding en ademhaling. Bovendien gaat het om een iets andere omgang met de bijbelwoorden dan één waarin je zoekt naar de juiste uitleg.

Toch hoeft dat niet ingewikkeld of zweverig te zijn.

Er bestaan globaal twee meditatie technieken die je kunt terugbrengen tot eenvoudige, haast voor de hand liggende adviezen. Bij de ene techniek gebruik je vooral je verstand; bij de andere je verbeeldingskracht. De eerste methode maakt het lezen vruchtbaar door vragen te stellen aan de tekst en dan rustig na te denken over mogelijke antwoorden. Wie is God hier? Wat laat Hij van zichzelf zien? Wat doet dit woord mij? Etc. Via zulke vragen en de zoektocht naar antwoorden komt het bijbelwoord dieper bij je binnen. De tweede methode leeft zich in de tekst in of verplaatst zich in de werkelijkheid waarover de tekst vertelt. Stel je voor dat je erbij was; wat zie je voor je; hoe zou je reageren; hoe kijk je dan tegen je leven aan? Hierbij zoek je geen antwoorden maar 'zie' je jezelf en je wereld in en via de tekst.

je rent niet haastig door een passage heen, maar bouwt bij het lezen stilte in

Je kunt deze twee manieren ook allebei gebruiken, tegelijk of afwisselend. Afhankelijk van je persoonlijkheid en van het soort bijbeltekst kies je de ene of de andere methode. Ben je verstandelijk dan houd je van vragen en antwoorden. Meer intuïtief aangelegd verplaats je jezelf eerder in de wereld van de tekst. Een betoog van Paulus komt via vragen en antwoorden binnen. Een psalm kun je beter zingend binnengaan.

Proeven

Hoewel deze manieren van omgaan met de Bijbel niet moeilijk zijn, kan ik me voorstellen dat het nog voelt als een hobbel. Moet je hier toch niet een bepaald type voor zijn? Daarom is het nuttig om meditatie nog wat verder te versimpelen. Eigenlijk is meditatie over de bijbeltekst een vorm van traag lezen. Je rent niet haastig door een passage heen, maar bouwt bij het lezen stilte in. Je staat langer stil bij een woord, een zin, of bij een hele passage. Bij stilte hoef je niet letterlijk te denken aan het afzien van elk geluid. In Psalm 1 staat dat wij Gods wet moeten 'herkauwen'. Dat deed je door de woorden zachtjes te prevelen en te herhalen. Psalm 119 herhaalt bijvoorbeeld voortdurend tegelijk in verschillende toonaarden dezelfde positieve woorden over de wet van God. Die psalm vormt zelf een soort meditatie. Ook dat herhalen en proeven van de woorden is een vorm van stilte. Je neemt de tijd om ze te proeven en vooral om de realiteit te proeven waar ze over gaan.

Stilte inbouwen bij het lezen kan iedereen. Daardoor krijgen Gods woorden de 'kans' om door te dringen en ontvang je ze bewust. Er ontstaat aanraking tussen die woorden en mijn hart. Soms ontstaan via dit meditatieve lezen gedachten of emoties bij de bijbeltekst. Maar niet altijd. Toch is het ook dan niet zinloos. Want hierdoor neem je de woorden in je op. Je spreekt, leest of zingt ze bij jezelf naar binnen. Zo zul je ze bewaren in je hart, zoals Maria deed met Simeons woorden. Uit zo'n verborgen schat in je hart put Gods Geest vaak later, juist op momenten dat je dit nodig hebt.

Onze tijd zoekt juist snelheid. Daarom lezen we ook snel en we houden van technieken die aan bijbelwoorden

snelle effecten weten te ontfutselen. Dat lijkt plezieriger. Toch bestaat het risico dat we dan zelf effecten oproepen en afdwingen. Zijn Gods woorden werkelijk doorgedrongen tot ons hart? Of ontbrak de tijd om ze rustig te ontvangen? Het zaad van het woord kan ook in ondiepe aarde vallen en vluchtig vrucht dragen.

Nabijheid

Wat meditatie is in de omgang met bijbelwoorden, is contemplatie voor het gebed. Vorige week vertelde ik dat ook 'waken' vanouds een geloofsoefening vormde, bijvoorbeeld bij de 17^e eeuwse gereformeerde voorganger Voetius. Je bleef 's nachts wakker, of stond midden in de nacht voor een poosje op. Dat waken dient het bidden. De Bijbel verbindt 'waken en bidden'. Zo zien we Jezus zelf 's nachts regelmatig wakker zijn om te bidden. Wat stellen we ons daarbij voor? Praat je dan een hele nacht achter elkaar? De stroom van woorden droogt toch een keer op? Ik vind het soms al lastig om langer dan vijftien minuten aan een stuk te bidden. Maar je kunt ook bidden door af en toe wat te zeggen, en dan weer een tijd stil te zijn. Soms stort je je hart uit; dan weer verkeer je stil in Gods aanwezigheid. Ook rond gebedswoorden past stilte.

Denk ook hier aan de band tussen man en vrouw, of tussen vrienden. Soms loop je samen op of je zit samen in een kamer. Dichtbij elkaar en toch niet altijd druk in gesprek. Je kunt samen stil zijn nadat er woorden hebben geklonken, of nadat je samen iets hebt meegemaakt, of gewoon zomaar terwijl je elkaar intens aankijkt. Ik noem dat 'gevulde stilte'. Die is anders dan 'lege' of 'kille' stilte. Dan hapert de communicatie en heb je elkaar niets te zeggen. Nabijheid ontbreekt. Je mist de woorden. In een 'gevulde' stilte bevestig je de woorden. In zekere zin ben je er voorbij. De woorden brachten je heel dichtbij elkaar, zo dicht dat woorden even niet meer nodig zijn, terwijl je toch van elkaars gezelschap geniet.

Wegdwalen

Zo kan het ook in de band met God. Rond de woorden van je gebed past ook stilte. In die 'gevulde' stilte besef en proef je zijn aanwezigheid. Je 'kijkt God aan' en doet wat psalm 17 zegt: je verzadigen met Gods beeld. Je stem zwijgt, maar je gedachten en je hart zijn nog steeds bij God. Verwar dit niet met het wegdwalen tijdens het bidden. Dan ben je ook stil. Dat is een strategie van de duivel. Hij wil ons van het bidden afkrijgen. Is het niet toevallig dat we ons vaak net bij het bidden zo moe voelen? Tijdens het Tv-kijken of de krant lezen had je er nog geen last van en warempel bij het bidden vindt je lichaam het ineens tijd om te gaan slapen. In dat kader zwerven ook je gedachten vaak juist bij het bidden alle kanten op. Bij contemplatieve stilte ben je juist op God gericht. Je gedachten rusten in Hem. Je prees Hem en daarna sta je er bijvoorbeeld even bij stil hoe Hij is. Je stelt je Christus voor ogen. Je realiseert je dat je blij met Hem bent en tegelijk diep onder de indruk. Contemplatie is in de kern die stilte waarin een levende gebedsomgang kan uitmonden.

Dorst

Nog meer dan rond meditatie hangt rond contemplatie gauw een elitaire sfeer. Het voelt als een hogere kunst voor de liefhebbers. Dat komt ook doordat we soms aan iets anders denken. Bij contemplatie is onderscheid gemaakt tussen een actieve en een passieve vorm. Zojuist typeerde ik actieve contemplatie, in het verlengde van onze gebedsactiviteit. Daarnaast vertellen sommigen over de passieve contemplatie, waarin God zelf de omgang met ons overneemt. Op het moment dat al mijn activiteit aan zijn eind komt, deelt Hij zich aan je mee, in een bijzondere en krachtige ervaring. Die passieve contemplatie heeft iets onbereikbaars. Zij moet je gegeven worden. Mensen die ervan geproefd hebben, vertellen dat dit vaak gebeurt door een crisis heen. Alleen nadat je geestelijk in de woestijn kwam en de dorst ondraaglijk werd, kan het zover komen dat God zelf die dorst lest. Deze vorm van 'opstanding' bestaat alleen als de achterkant van kruiservaringen. Volgens sommigen komt zij af en toe voor, volgens anderen vrijwel nooit. Zulke momenten zijn mogelijk. Er zijn teveel getuigenissen van. Misschien heb je het zelfs vaker meegemaakt dan je denkt: je herkende het niet of benoemde het anders. Maar het zijn dan wel 'toegiften'. De Bijbel roept ons nergens op om naar zulke ervaringen te streven of zelfs vaste routes te bedenken om ze dichterbij te brengen. Wie dat suggereert, veroorzaakt juist de elitaire sfeer rond contemplatie.

in een 'gevulde' stilte bevestig je de woorden

Wel mogen we naar God leren verlangen. Wie God ziet, wordt verzadigd zegt de Bijbel. Ons leven lang mogen wij meer leren verlangen naar dat moment en die werkelijkheid. In dat verlangen kun je inderdaad de kruiservaring van het gemis pijnlijk meemaken. En God kan die inderdaad gebruiken om je onverwachte voorproefjes te geven. Maar dat mogen wij aan God overlaten. Juist dat kan contemplatie dichterbij onze alledaagse gebedspraktijk houden. Zij begint heel eenvoudig waar wij stilte leren inbouwen in en rond ons bidden. Christenen mogen ook stille aanbidders worden.

Rust

In ieder geval kan dat al beginnen bij de voorbereiding en de afronding van een gebed. Hoe gemakkelijk rol je niet zo je gebed in? En na je gebed spring je op en start de volgende activiteit. Waarom zou je voor het bidden niet eerst een poos stil zijn? Stil wachten, knielen, je op God richten, en dan langzaam beginnen met spreken. En waarom zou je ook na het gesprek met God niet even stil blijven om pas daarna iets anders te gaan doen? Van ons leven als christen, ons samenleven in de kerk en onze roeping in de wereld is rust in God ons geheim. Kerkdiensten, bijbellezing en gebed moeten dat geheim dienen. Zeker in onze tijd vormt stilte daarvoor een onmisbaar hulpmiddel.

Prof. dr. Ad de Bruijne is hoogleraar Ethiek en Spiritualiteit aan de TU te Kampen en hoofdredacteur van dit blad.

Visser van mensen

De kern van het evangelie

Lucas 18:9-14

J. Glas ■

Wat is de kern van het evangelie dat wij geloven en met anderen mogen delen? Het evangelie van de tollenaar vertelt ons dat er niets in je leven zo fout is dat het voor God een belemmering is om jou in liefde aan te nemen. De tollenaar is rechtvaardig in Gods ogen. Het evangelie van de Farizeeër laat ons zien dat er niets in je leven zo goed is dat het voor God een reden is om jou in liefde aan te nemen. De Farizeeër probeert zichzelf te rechtvaardigen. Wie zichzelf verhoogt, zal vernederd worden, maar wie zichzelf vernedert, zal verhoogd worden.

Er bestaan tegenwoordig grote twijfels of deze boodschap wel aanslaat. Mensen zouden niet zo erg onder hun schuld gebukt gaan. Toch is het niet zo dat mensen die geen christen zijn geen schuldgevoel hebben. Lees de tijdschriften. Praat met mensen. In 'Opzij' vertellen vier vrouwen dat ze in hun jonge jaren het besluit genomen hebben dat het kindje dat ze verwachtten niet welkom zou zijn. De één heeft er nog nachtmerries van, de ander voelt een vaag gemis, de derde wordt er depressief van en de vierde voelt zich schuldig. In 'Management' vertelt een vader hoe goed hij en zijn vrouw - tweeverdieners - de oppas voor hun twee kinderen geregeld hebben. Toch voelt hij zich schuldig dat hij er niet meer voor zijn kinderen kan zijn. Mensen voelen zich wel schuldig, maar weten niet waar zij met die schuld naar toe moeten en proberen het gevoel te negeren of heel hard hun best te doen om fouten te herstellen. Maar wat moet je als je de gevolgen van je daden niet terug kunt draaien?

Hoe zit dat met christenen? Wat hebben zij nodig om in Gods ogen rechtvaardig te zijn? Moet je misschien verlost worden van je trots? Of bevrijd worden van je schuld? Het kan niet-christenen en christenen beiden helpen om Genesis 3 te lezen en zich af te vragen: wat gebeurt er wanneer de mens los van God zijn eigen baas wil zijn?

1. Tussen mensen komt schaamte te staan (3:7). We kunnen het niet verdragen dat de ander ons ziet zoals we zijn. We bouwen een muur tussen anderen en onszelf. Letterlijk: we maken kleren waarmee we ons bedekken. We zijn niet meer echt open en eerlijk naar elkaar. Naaktheid maakt ons kwetsbaar. We verbergen ons voor elkaar.
2. In de relatie tussen God en mensen doet schuld zijn intrede (3:8). Als God contact met ons zoekt, verbergen we ons liever voor hem. Adam, waar ben je? Er is een breuk gekomen in de relatie met hem. In plaats van met hem te praten over hoe de dag is geweest, gaan we liever slapen.
3. In ons hart komt de neiging tot zelfhandhaving boven. We zijn niet eerlijk over onszelf (3:11-13). We proberen onze verantwoordelijkheid te ontlopen en schuiven de schuld af op anderen. We zoeken eindeloos naar degene die schuld heeft zodat die bestraft kan worden en wij onszelf kunnen vrijpleiten. We verbergen ons voor onszelf. We kunnen de waarheid over onszelf niet aan.
4. Tussen ons en onze omgeving komt de angst te staan (3:16-19). Angst over wat ons kan overkomen. Levenslange angst voor de dood. Stof zijt gij en tot stof zult gij weerkeren.

Petrus schrijft: Ook Christus immers heeft, terwijl hij zelf rechtvaardig was, geleden voor de zonden van onrechtvaardigen, voor eens en altijd, om u zo bij God te brengen. Hebben we er moeite mee om onszelf als zondaar te beschouwen? Hoe arrogant kunnen we zijn? Ik kan niet eens kijken naar andere mensen zonder bijgedachten; niet eens met hen omgaan zonder bijbedoelingen. De kern van het evangelie is de redding van zondaars. De persoon van Christus schept vreugde in ons bestaan.

Ds. Jacob Glas is predikant van de Gereformeerde Kerk te Maastricht.

Niet ons, o HEER, niet ons...

Jack Miller was de oprichter van 'World Harvest Mission', de zendingsorganisatie van de New Life Presbyterian Church in Philadelphia (VS). WHM zond ook evangelisten uit naar Nederland (vanaf 1990 werkte de kerk in Amsterdam met hen samen in een aantal zomerevangelisatieprojecten).

K. van den Geest ■

In de postuum uitgegeven bundel 'The Heart of a Servant Leader' zijn brieven van Miller opgenomen aan uitgezondenen, om hen geestelijk te bemoedigen of te adviseren. Al lezend raak je onder de indruk van zijn wijsheid en vooral van zijn gebedsleven. Veel nadruk legt hij op Gods eer, als leidraad voor alles wat we doen.

Gods eer

Waartoe zijn wij op aarde? De eerste vraag van de oude Catechismus van de R-k. kerk. Om God te dienen en daardoor in de hemel te komen, was het antwoord. Het is de meest wezenlijke vraag voor wie gelooft. Ook in de gereformeerde traditie is de 'ere Gods' één van de belangrijkste grondslagen voor het christelijke leven. De eer van God is het doel en de zin van ons leven: je leeft voor Gods eer. We komen 's zondags samen in een eredienst: alles moet daarin gericht zijn op Gods eer. Ook ons dagelijks werk doen we tot zijn eer, en werk in de kerk doe je niet voor jezelf maar voor God. Alles, huwelijk, opvoeding en gezin, ons werken en zelfs ons ontspannen, het is tot Gods eer.

Vaak zien we wat we doen ook zo. Misschien niet altijd in alledaagse dingen, alhoewel ook die uiteindelijk in dat licht staan. Maar vooral als we bezig zijn met wat we zien als taak en opdracht, onze heilige plichten. Zeker ons werk in de kerk zien we zo, we zijn daar meestal zelfs heilig van overtuigd. De organist die alle registers opentrekt over de gemeentezang heen, de diaken die een briljante oplossing bedacht voor dat gezin in de problemen, de ouderling die zo begripvol sprak met die twijfelende jongere, de dominee die Gods Woord verkondigt vol vuur: Omnia Soli Deo Gloria! Wij doen het alleen en helemaal tot Gods eer!

En als iemand daar iets van zegt, met kritiek komt? Weren we het dan af door te zeggen: ja maar, ik doe het toch niet voor mezelf? Ik doe het voor God? Vraag je je dan af: is dat echt zo? Ik twijfel niet aan ieders edelmoedige motieven. Maar ben je eerlijk, als je zegt dat je alles doet tot Gods eer? Of geeft het helpen van die ander je stiekem ook een goed gevoel? En hoop je diep in je hart dat de mensen zeggen: die organist, die kan spelen! En hoop ik als dominee heimelijk, dat ze mij goed vinden en graag luisteren als ik preek?

Het is zo makkelijk en snel gezegd: ik werk, ik leef tot Gods eer. Waarvoor anders maak je je zo druk? Als je rijkdom en status zoekt, zijn er dan geen andere manieren? Waar het om gaat is dat je je eigen hart beproeft. Voor Gods aangezicht, met de hulp van zijn Geest die alle uithoeken van ons hart doorlicht. 'Laat u niet misleiden door drogredenen', oude vertaling woorden die me altijd bij blijven: wat kunnen wij mensen vol bedrieglijke gedachten zitten! Wat ben ik er een kei in om niet alleen anderen maar vooral ook mezelf voor de gek houden!

En zeker, je moet nuchter zijn: wie kan ooit zeggen dat zijn motieven zuiver zijn? Geen mens kan iets doen zonder tegelijk ook eigen eer te zoeken. Je wilt gewaardeerd worden: als mens kun je niet zonder. Maar ook dat kan zo maar weer zo'n 'drogreden' worden. Nee, dan valt hier nog een heel terrein te winnen in mijn strijd tegen mijn oude ik!

Schuldbelijdenis en gebed om vergeving

Het valt op dat die woorden in Psalm 115 tot twee keer toe herhaald worden: *niet ons, HEER, niet ons, geef uw naam de eer!* Als om te zeggen: het zit bij ons zo diep! Help, HEER, kom mij in mijn zwakte te hulp! Want ik zoek wél mijn

eigen eer, waardering en bewondering. Miller zegt dan: houd jezelf de eer van God permanent en consequent voor de ogen. Maak daarvan in je dagelijkse gebed absoluut het eerste en belangrijkste van wat je God vraagt! Zet het voorop als je plannen maakt en visies schrijft voor je kerk en kerkenwerk. Niet als een obli-gaat inleidinkje bij alles wat je zegt en schrijft en bidt. Maar werkelijk, door je te verdiepen in de grootheid van God, zijn almacht, oneindige wijsheid en grenzeloze liefde. Zie Hem voor je, in zijn onvoorstelbare majesteit!

Dan kun je niet anders dan diep onder de indruk zijn, telkens weer en steeds meer. Niet ons, HEER, niet ons... Niet ik, niet ik, maar U, uw naam en eer! Dat is het eerste: ik voel me klein, nederig en nietig bij Hem. Wat een ongelooflijk wonder is het, dat God wil werken met mensen, ons gebruiken wil en kan. En zo, dat is het tweede wat Miller benadrukt, is het eerste wat je doet voor Gods aangezicht een belijdenis van schuld en zwakheid, en een bede om vergeving. Niet ons, niet ik, HEER, uw naam en eer alleen! Dat betekent verwondering en dankbaarheid: dat U, U de grote God, mij, mens vol bedrieglijke gedachten en dubbele motieven, gebruiken wilt! En dat U dat ook daadwerkelijk doet! En kúnt: van menselijk-zwak werk iets maken, zodat uw werk door-gaat, uw kerk groeit, uw rijk komt! Hoe groot is onze God!

Laat uw wil worden gedaan

Zo gaan we aan het werk: we bedenken een ambitieus plan voor evangelisatie, we schrijven een inspirerende visie op gemeenteopbouw. Maar ga eerst zitten en richt je op God: hoe groot is onze God! Dan komt vanzelf de vraag in je naar boven: is dit plan, deze visie, nu mijn mooie plannetje? Ik heb het me vaak afge-vraagd: wat ik wil met deze kerk, is dat nu mijn project of is het waar God zelf naar toe wil met zijn gemeente? Je kunt natuurlijk zeggen, dat wij Gods plan nooit kunnen weten. Maar plan-nen en visies formuleren we toch ook vanuit een bijbels-gelovig zoeken naar Gods wil. Maar wat God wil weet je niet alleen uit de Bij-bel. Het is niet genoeg als we onze plannen en 'visiedocumenten' baseren op bijbelse gege-vens (of wat wij zeggen dat bijbelse gegevens zijn...). Eén van de motieven in Millers brieven, dat voortdurend, op elke bladzij opnieuw, terugkomt, is dat van het gebed. Bijbelkennis is goed, maar hoe zullen wij 'eensgeestes' met God worden? Bijbelkennis kan dode kennis zijn, plichtmatige voetnoten in onze gewichtige stukken en documenten. *Wie is in staat de mens te kennen, behalve de geest van de mens? Zo is alleen de Geest van God in staat om God te ken-nen* (1 Kor. 2:11). Om 'eensgeestes' met God te zijn moet ik op de knieën. Dan alleen kan ik Gods wil leren verstaan, de stem van Gods Geest vernemen: *Een mens die de Geest niet bezit, aanvaardt niet wat van de Geest van God*

komt (vers 14). Alleen als ik bid om zijn wijs-heid en licht, zal Hij me leren wat ik moet doen, of beter: wat Gods wil is.

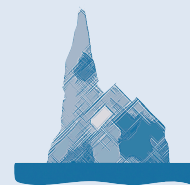
Gods Woord is dan het licht op mijn pad. Maar een goed zicht op de concrete situatie, je plan of doel of werk in Gods dienst, komt dan tege-lijk van de Geest die je leert dat Woord op pas-sende manier en op het juiste moment te gebruiken. Daarom is bidden bij al ons plan-nen maken en werken onontbeerlijk. En dan niet maar incidenteel of om te 'openen' (om dan de laatkomers te sussen door te zeggen dat ze nog niets gemist hebben). Nee, bidden als een dagelijkse discipline. Als een vast onder-deel in mijn dagelijkse agenda.

Hier moet ik mij bekeren. Ik kan me elke dag verliezen in een berg werk, mensen, emails, telefoontjes, alles en iedereen die mijn aan-dacht vraagt of eist. En dat is, zegt Miller, de grootste valkuil voor werkers in de kerk: je doet al die dingen in de heilige overtuiging dat God je roept. Hij zegt: 'The devil's strategy is to get us problem-centered rather than Christ-cen-tered.' Doe ik al dat werk zonder werkelijk tijd te nemen voor gebed, dan word ik zo maar een routinewerker zonder geestelijke rust en kracht. En een makkelijke prooi voor de duivel, die mensen pakt die vol stress zitten.

En zo sneuvelt juist die eer van God!

En dit geldt voor al Gods kinderen. De eer van God consequent voor ogen, dat is: ga op je knieën, dan ben je het kleinst. Dan vraag je God: laat me uw wil zien, Heer. Is mijn plan en mijn werk uw plan en werk? Miller zegt: dan wordt gaandeweg wel duidelijk wat God wil. Houd Gods eer voor ogen, dan tekenen Gods plan en wil zich steeds duidelijker af. Lees je Bijbel, bid elke dag. Opdat je groeien mag. En Gods naam geëerd en geprezen wordt!

Ds. Klaas van den Geest is predikant van de Gerefor-meerde Kerk te Alphen aan den Rijn.

uit de kerken

Hillegom - beroepbaar: kandidaat J. van Houwelingen, Wilhelminaplantsoen 37, 2182 NJ Hillegom, tel. 0252-348779, e-mail: janafrica@hotmail.com

Inhoud, trefwoorden- en tekstregister van De Reformatie, jaargang 84:
4 oktober 2008-26 september 2009

Rubriek/Schrijver	Titel	uitgave	paginanummer
KERKELIJK LEVEN			
Boer de, E.A.	Leve het lam!	12	195-197
	Beter dompelen dan druppelen	29	485-488
	Buigen of barsten?	36	597-600
	Het mes op de keel	37	617-620
Bruijne de, A.L.Th.	Kan wat moet?	5	69-72
	Een geheim rond Obama	8	121-124
	God eruit of ik eruit	9	137-140
	Geen nationale synode	22	361-364
	Versimpeling en vertrouwen	23	377-380
	Het belang van de ander	28	472-474
	Vrijmakingetje spelen?	34	567-569
	Afbrekend werk in de kerk	35	581-584
	Wees stil, mijn ziel	47	785-787
	Stille aanbidders	48	805-807
	Antwoord op weerwoord	28	469-471
Folkersma, K.	Tussen vasthouden en loslaten	44	737-739
Huttenga, T.S.	Van een andere planeet?	18	293-295
Jong de, S.	De wet: graag zo en niet anders!	19	309-312
	Eén	30	501-503
	Moetwil	31	517-519
	Training EE4	42	705-707
Kamp v.d., P.W.	Formuliritus	43	721-723
	Een verklaring over gebed...	2	17-19
	Pleidooi voor pastor-profiel...	3	37-40
	Anti-pastoraat	4	53-56
Kuiper, J.H.	Privacy in de kerk	1	1-3
	2008, het jaar van de crises	13	209-211
	2009, jaar van de hoop	14	225-228
	Gebrokenheid van het leven	26	429-431
	Balans van ideaal en werkelijkheid	27	451-453
	In actie voor het klimaat	39	653-655
Luiten, B.	Bezielend leiding geven	6	89-92
	Beziëld leider zijn	7	105-108
	Kerk en media	15	241-243
	Kerk en stijl	16	257-260
	Met liefde kun je niet alles...	24	397-400
	Talen van liefde	25	413-415
	De Geest geneest	40	669-671
	Genezing van de volken	41	689-691
Ophoff, J.	De appeluitspraak: je moet het...	17	277-280
Schaeffer, J.H.F.	Wordt 2009 het jaar van de Traditie?	10	153-156
	Traditie	11	169-172
	Valentijn en het geheim van...	20	327-329
	Schepping en evolutie	21	345-347
	Zekerheid	32	533-535
	De dominee als theoloog	33	549-551
	Niets spreekt vanzelf	45	753-755
	Vervreemding	46	769-771
MEDITATIEF			
Dam, H.P.	De storm 1: Volgen in vertrouwen	5	73
	De storm 2: Uit welke hoek waait...	6	93
	De storm 3: De slaap der gerusten	7	109
	De storm 4: Stilte in de storm	8	125
	De storm 5: Wat is dit toch voor iemand?	9	141
	Van daad tot dood	42	708
	Hand- en spandienst voor de duivel	43	724
	Leef niet als 'loser'	44	740
	Vissers van mensen - jouw...	45	756
	Vissers van mensen - jouw...	46	772
	Vissers van mensen - de gelegenheid	47	788
	Vissers van mensen - de kern van...	48	808
	Nog 70 dagen...	18	296
	Nog 60 dagen...	19	313
Glas, J.	Nog 50 dagen...	20	330
	Nog 40 dagen...	21	348
Hullu de, A.M.			

Rubriek/Schrijver	Titel	uitgave	paginanummer
Koster, A.	Kruis wordt munt	26	432
	Rinkelend geld	27	454
	De kleren van de koning	28	475
	Lammen en blinden	29	489
	Gemaakt om te zingen	17	281
Mol, A.J.	Van Kaïn tot... vandaag	13	212
	Waar is Gods recht?	14	229
	Waar moet ik het zoeken?	15	244
	Spagaat	16	261
	Gemaakt om te zingen	17	281
Rijke de, J.B.	De woestijn in - met Israël	22	365
	De woestijn in - met Johannes...	23	381
	De woestijn in - met Jezus	24	401
	De woestijn in - met de kerk	25	416
	Avondmaal: genade voorop	1	4
R.R. Roth	Avondmaal: gedenken is meedoen	2	20
	Avondmaal: voor heiligen	3	41
	Avondmaal: eten en drinken...	4	57
	Ik breng het zwaard	39	656
	Jezus is een onruststoker...	40	672
Schelling, P.	Jezus is een onruststoker...	41	692
	Rust	35	585
	Werk	36	601
	Dienst	37	621
	De wagon op de rails om...	10	157
Vreugdenhil, R.J.	Het begin van het evangelie	11	173
	Doorstart van de tempelblijdschap	12	198
	Toch heeft de HEER je lief...	30	504
	De pijn van te moeten straffen	31	520
	Ben ik met God vertrouwd?	32	536
WANDELEN met GOD	Ik ben God - Ik blijf in...	33	552
	Pinkstergenezing	34	570
Geest, v.d. K.	Vrijheid	12	199-200
	Gebroken	20	331-332
	Evangeliseren, moet dat echt?	28	476-477
	Met droefheid...	36	602-603
	Erediensten: interactief	44	741-742
Leeuwen v., M.A.	Niet ons, o HEER, niet ons	48	809-810
	Het karakter van de wijze	2	21-22
	Zelfbeheersing	9	142-143
	Gods royale keus	16	262-263
	Jezus, de enige weg naar God	24	402-403
Luiten, B.	Kerk in de crisis?	32	537-538
	Twitter of binnenkamer?	40	673-674
	Dát geeft pas rust	46	773-774
	Psalmen zonder sluier	1	5-6
	In de woestijn	3	42-43
	Het woord geeft leven	4	58-59
	Fouten in de belijdenis	5	74-75
	Genade en oordeel	6	94-95
	Brandpunt	8	126-127
	Trek je wapens aan	10	158-159
	Crisis!	11	174-175
	Gods mes in je leven	13	213-214
	De Heer is nabij	15	245-246
	Onmogelijke zonde	17	282-283
	Hinderlijke zonde	18	297-298
	Zonde als olievlek	19	314-315
	Bereid je voor	21	349-350
	Interactieve eredienst	22	366-367
	Gods onvoorwaardelijke liefde	25	417-418
	Eerste liefde als tweede onderwijs	26	433-434
	Met Jezus mee	27	455-456
	Moeten is zilver, willen is goud	29	490-491
	Je hoeft niet altijd alles te zeggen	31	521-522
	Verwachten	33	553-554
	Nieuw verbond!	34	571-572
	Stresstest voor christenen?	35	586-587
	Vrucht van de Geest	37	622-623
	Gemeenschap	39	657-658
	De Geest als onderpand	41	693-694
	God is goed	42	709-710

Rubriek/Schrijver	Titel	uitgave	paginanummer
Oldenhuis, J.T.	Oordeel niet!	47	789-790
	De begrafenis van de GKv?	7	110-112
	Wie zijn gek?	14	230-231
	Groet mensen worden gedoopt...	23	382-383
	Mijn jongen'	30	505-506
	Wat is het goede?	45	757-759
Rover de, A.	Oeverloze discussies?	43	725-726
ACHTERGRONDEN			
Anderson, R.D.	Gods Woord en de vrouw...	45	760-761
	Gods Woord en de vrouw...2	46	775-776
Bolt, D.J. (woord/weerwoord)	Ontsimpelen?	29	492-493
Bruijne, A.L.Th.	Ethiek en spiritualiteit	4	60-62
(woord/weerwoord)	Het draait om vrouwen	11	186-187
(woord/weerwoord)	Loopgravenoorlog of gedeeld offensief?	29	494-495
Douma, J.	Een omstreden dissertatie	30	507-508
Griffioen, S.	Kerk zonder ons	6	96-97
Groot de, B. (woord/weerwoord)	Nogmaals: embryoselectie en IVF	5	76-77
Folkersma, K. (woord/weerwoord)	Zou het echt nu al kunnen?	11	183-185
Halem van, F.	Het klimaat leeft!	39	659-662
	Tijd voor klimaatverandering	40	675-678
Hendriks, A.N.	Kanttekeningen	34	573-575
Houtman, P.	Wat had Constantijn ontmoeten?	21	351-353
	Politiek: in Christus geschapen	22	368-371
	Politiek naar Gods wil	23	384-387
	Diorama's voor de politiek	24	404-406
	Seks in onze wereld	35	588-591
	Verlegenheid rond seks	36	604-607
	Seks in Efeze	37	624-627
	Erfzonde: een moeilijk leerstuk	48	811-814
Houwelingen van, P.H.R.	Dan zal heel Israël gered worden	16	264-267
	Dan zal heel Israël gered worden	17	284-286
	Pastorale instructiebrieven	26	435-436
	Bewaren om uit te delen	27	457-458
	Voorlopers van voorgangers	28	478-480
	Dienaren van het Woord...	34	576-577
Kamphuis, B.	Oost en West	1	7-9
	Openbaring, geschiedenis...	41	695-697
(woord/weerwoord)	Woorden en gebeurtenissen...	47	802-803
Kooij, L.H.	De Tien Geboden	42	711-714
	Bezinning op de decaloog 2	43	727-730
	Bezinning op de decaloog 3	44	743-746
Kwakkel, G.	Als de wind	2	23-25
	Ik in psalmen en gezangen	12	201-203
	Wat Stefan Paas werkelijk...	26	437-439
	Stefan Paas over dateringen...	27	459-461
Loon van, J.D. ((woord/weerwoord)	Reactie op: Openbaring...	47	800-801
Meijer, P.	Dooperkenning, een eeuwenoude...	5	78-80
Roosenbrand, J.	Gods antwoorden aan Job	13	215-217
	Dieren kijken ons aan	14	232-234
	Hoogtepunten uit Job	15	247-250
Rose, W.H.	Adapa en Abraham	3	44-47
	Verder met het evangelie van...1	18	299-301
	Verder met het evangelie van...2	19	316-318
	Verder met het evangelie van...3	20	333-335
Ruijter de, C.J.	Vertrouwen in docent Stefan Paas	30	509
Snoo de, A.	Had ik de liefde niet...1	17	287-289
	Had ik de liefde niet...2	18	302-304
Steeg van der, J.	Gereformeerd onderwijs1	31	523-526
	Gereformeerd onderwijs2	32	539-542
	Gereformeerd onderwijs3	33	555-558
Veenstra, G.J.C.	Bidden voor het debat over...	25	419-422
Velde te, M	Kerk (in) delen	47	791-794
Wierenga, W.	Overwegingen bij enkele...1	7	113-115
	Overwegingen bij enkele...2	8	128-131
	Overwegingen bij enkele...3	9	144-146
	Overwegingen bij enkele...4	10	160-162
	Overwegingen bij enkele...5	11	176-179
v. BINNEN n. BUITEN			
Folkers, H.	MOS: een mistgordijn	42	717-720
	MOS: een noodzakelijk debat	43	735
	Een gezamenlijk nawoord	44	747
Haak, C.J.	Promise - een veelbelovende start	11	180-182

Rubriek/Schrijver	Titel	uitgave	paginanummer
Lugt v.d. B.	MOS: een nuttig instrument	43	731-734
Meedendorp, Th.	Missionair gemeente zijn kan...	19	319-321
Rierner, G.	Kerkplanting	2	26-29
	Inclusief preken	23	388-392
	MOS: Model Oecumenische...	41	698-700
	Gereformeerde kwaliteit	47	795-797
Sonneveld, W.A.	Disciplina Arcani' of...	36	610
Wolf de, Joh.	Is een kerkdienst missionair?	36	611-612
KERK (gemeente) en LITURGIE (muziek)			
Mul, E.	Calvin en het kerklied	32	543-544
Smelik, J.	De Hervormde bundel zeventig jaar	7	116-118
	Meer dan een opstapje...	15	251-253
	Nieuwe publicaties...	46	777-779
LIED VAN DE WEEK			
Heer de, A.	Ger. Kerkboek 142: Een vaste burcht...	2	32-33
	Ger. Kerkboek 130: Toen God...	2	34-35
	Ger. Kerkboek: 180b: Geloofsbelijdenis...	3	50-51
	Liedboek 427: Beveel gerust uw wegen	4	67-68
	Liedboek 150: In den beginne...	11	188-189
	Liedboek 168: O Jezus Christus...	14	239-240
	Liedboek 187: Daar gaat een lam en...	23	393-394
	Liedboek 193: O wereld, zie uw leven	24	410-411
	Liedboek 216: Laat groot en klein	26	441-442
Smelik, J	Liedboek 436: Jezus neemt de zondaars...	6	98-99
	Liedboek 35: Scheur, Heer...	8	135
	Liedboek 121: God lof! Nu is gekomen	9	147-148
	Liedboek 129: Geen kracht meer om...	10	166-167
	Liedboek 158: Christus, met eer...	13	223-224
	Liedboek 33: O alle gij dorstigen...	15	254
	Liedboek 426: Zou ik niet van harte zingen	16	271-272
	Liedboek 428: Jezus, mijn verblijden	17	292
	Liedboek 375: De trouw en de...	18	305
	Liedboek 330: Heb dank, o God...	20	342-343
	Liedboek 488b: Zolang er mensen...	21	357-358
	Liedboek 71: Jezus, wandlend...	22	375-376
	Liedboek 200: Heerlijk is verschenen...	27	464-465
	Liedboek 224: Kondigt het jubelend...	29	496
	Liedboek 88: Mijn God, gewapend...	30	514-515
	Liedboek 235: In bidden en in...	31	529-530
	Liedboek 249: Wij leven van de wind	32	545-546
	Liedboek 236: De jaarkring...	33	560
	Liedboek 258: Halleluja, lof zij...	34	578
	Liedboek 108: Weest niet verbaasd...	35	592-593
	Liedboek 286: Geef aan de wereld...	36	608-609
	Liedboek 334: Here Jezus, wij zijn nu	46	780-781
	Liedboek 462: Ontwaak, gij die...	46	781-782
	Liedboek 455: Als Hij maar van mij is	47	789-799
	Liedboek 112: Als Koning opgetreden	48	815
MEEGELEZEN			
Groenveld, T.	Tolerant?	6	102
	Slavernij	9	149
	Komt het uitendelijk goed...	11	190
	Nacht van het gebed	15	256
	Tja, dat overkwam mij...	16	275
	Soms gaat het anders...	18	306
	Schaamte	22	374
	Op weg naar perfectie?	23	395
	Ik ben gedoopt	26	447
	Snoeihard	34	579
	Respect	37	632
	De middagdienst	39	668
	Boeten voor de zonden...	48	816
OPVOEDING EN ONDERWIJS			
Baas, J.J.D.	Duidelijke grenzen	12	204-207
	Hoe eigen is de christelijke...	20	336-338
	Eigenlijk... over de heiliging...	28	481-483
	Het werk van de Heilige Geest...	37	628-630
Bollemaat, J.H.	Mens en Religie	45	762-765
Lieffijn, R.	Opvoeden aan de hand van G. ?	4	63-64
	Hoe eigen is de christelijke...	20	336-338

Rubriek/Schrijver	Titel	uitgave	paginanummer
SAMENLEVING			
Dijkstra, P./J. Westert	Je doet wat ze zeggen en...	21	354-356
Kennedy-Doornbos, S.	Kredietcrisis, vergrijzing en...	25	423-425
Nijhoff, R.	Duurzaamheid: linksigheid...	8	132-134
Nitrauw, B.	Jeugdzorg in beeld	14	235-237
Westert, J.	Herwaardering van de beroepseed	5	82-83
	Vertrouw op de beroepseer...	16	268-270
	Nieuwe putten slaan1	30	511-513
	Nieuwe putten slaan2	31	527-528
	Stilstaan bij sterven en rouwen...	44	748-749
VOETNOTEN			
Luiten, B.	Radicalisering	24	407
AAN DE BROEDERWEG			
Ruijter de, C.J.	TU Kampen staat voor bijbelgetrouw...	26	440
BOEKBESPREKING			
Boer de, E.A.	Israël in hopen en bidden	40	685-687
	Israël: te gedenken en vieren!	41	701-703
Bos, H.	Papua 50 jaar later	6	100-101
Compagnie, L.G.	Een Nederlandse identiteit?	9	151
Griffioen, D.	Nog eenmaal over de brug	15	255
Griffioen, S.	De dialoog en het Christusgebeuren	7	119-120
	Brieven aan een atheïst	16	274
Houwelingen van, P.H.R.	Paulus in Amsterdam	22	372-373
Huttenga, T.S.	Geloofsbeleving onder gereformeerde...	37	631
Leeftink, L.E.	Welkom thuis!	14	238
	Het badwater en de kinderen	16	273
Luiten, B.	Genade ervaren	18	307
	Trouwen als je vrijheid je...	33	563-564
Meerveld, J.	Zeg nu zelf	17	290-291
Moehn, W.H.Th.	Sabbat en zondag	32	547-548
Veldman, H.	Over God en de Christus...	5	81
	De veelzijdige verhouding tussen...	9	150-151
	De rol van de predikant...	11	191
	Een prachtig boek over Calvijn...	29	500
	Calvijn aan tafel	31	531
	Een voornamelijk uitgave over Calvijn	33	559
	Calvijn spreekt ons aan!	35	594
	Selderhuis en Calvijn	40	688
	Calvijn in Duitsland	44	752
Vreugdenhil, T.	Als een kerk opnieuw begint	39	666-667
Westert, J.	Rugzak met ethische adviezen	1	12-13
	Heeft de kerk wel voldoende...	21	359-360
GEDICHTEN			
Klein, J.H.	Christus gaat naar de hof	25	428
	Jezus' sterven	26	446
Bouwers, L.L.	Vrijheid	31	532
	Belijdenis-lied	33	554
	Huwelijkslied	33	564
	Gebied voor het Pinksrefeest	34	577
IN GESPREK MET			
Poutsma, W.	Ondergeschoven kindje in een...	13	218-222
KERKHISTORIE			
Veldman, H.	Calvijn en Hongarije	42	715-716
KERK IN ORDE			
Roosenbrand, H.J.	Predikambt: baan of ambt?	10	163-165
KERK WERELDWIJD			
	Slotverklaring Europese Conferentie...	19	324
Loon van, M.	Vrijgemaakt in Noorwegen1	39	663-665
	Vrijgemaakt in Noorwegen2	40	679-681
	Calvijn in Hannover	46	783
KUNST			
Jong de, J.M.	Reichenau, bakermat van onze cultuur	5	84-87
	Verkondiging aan de herders	12	194
	Christusbeeld met doornenkroon	27	450
	Vlammen met Pinksteren	34	566
SCHRIFSTUDIE			
Boer de, E.A.	Eenheid, gemeenschap of...	20	339-341
	Handelingen 13:48	26	443-445
Knigge, H.	Gods wereldomvattende belofte	45	766-767
Wierenga, W.	Overdenkingen bij Romeinen...	35	595-596

Rubriek/Schrijver	Titel	uitgave	paginanummer
SYNODE IMPRESSIE			
Tiekstra, W.	Zwolse zaken 14	2	30-31
	Zwolse zaken 15	3	48-49
	Zwolse zaken 16	4	65-66
	Zwolse zaken 17	19	322-323
Verkade, S	Zwolse zaken 13	1	10-11
VARIA			
Boer de, E.A.	Hoofdredacteur wordt hoogleraar	20	325-326
Bruijne de, A.L.Th.	Erik de Boer, hoogleraar	27	462-463
Griffioen, S.	Rekenschap	27	466-467
Kwakkel, G.	Bij het overlijden van Pierre...	33	561-562
Roest, C.	Pastoraat en dwangstoornissen	1	14-15
Siebe, P.H.	Hart voor de schepping	44	750-751
Steeg van der, J.	1 april: een Prinsheerlijke dag	29	497-499
Takken, H.J.	Bekeerde moslims in mijn kerk	36	613-615
Veldsema, M.	Een verlies voor altijd	40	682-684
REGISTER jaargang 83		22	

Trefwoordenregister jaargang 84

trefwoord	uitgave	pagina	trefwoord	uitgave	pagina
A			cantates	46	778
aanbidders	48	805	catechesemethode	17	290
aanvaard (elkaar)	1	13	Charism. Werkgem. Nederland	2,3	17,37
actie	38	633	Christusbeeld	27	450
actuele spreken (van God)	13	227	christelijke politiek	13,21,30,31	210,351,511,527
adapa	3	44	climaatverandering	40	675
adoptie	18	300	competenties	21	355
adventslied	9	147	Constantijn	21	351
afbrekend werk	35	581	contemplatie	48	807
afscheid	38	640	Contrario	18	299
ambt	10	163	Courthial, Pierre	33	561
ambtsoffer	12	195	Credo	3	50
ander werk	34	567	crisis	11,13	174,209
antithese	34	568	C-zuil	30	511
Anton, Paul	26	436	D		
Anu	3	45	Darwin(jaar)	41,47	419,695,802
appeluitspraak	17	277	decaloog	42,43,44	711,727,743
Aquino van, Th.	26	435	DELK	39,40	664,679
arbeid (onbetaalde)	25	424	deputaten appelzaken	2	31
Arntzen, M.J.	23	378	deputaten eredienst	2	31
arts-ontwikkelingswerker	15	255	deputaten kerkelijke eenheid	5	69
Askese (innerweltliche)	13	210	diaconale gemeente	39	654
atheïst	17	274	Diakonia	39	653
auti-pastoraat	4	53	dialogoog	7	119
avondmaal	1,2,3,4,18	4,20,41,57,302	dienaren (van het Woord)	34	576
B			dieren	14	232
Bach, Joh. Seb.	46	777	Dijk van, C.	15	242
badwater	16	273	Disciplina Arcani	36	610
balans	27	451	dissertatie	30,38	507,649
Balke, W.	26	430	Dobson, James,	12	204
Bavinck, J.H.	11	180	DOE-dag	3	49
beeldverhaal	5	85	doe-overleg	1	11
begrafenis (van de GKv)	7	110	dominee	33	549
Behemoth	14	233	doop	16,23,26,29	273,382,447,485
bekering	37	626	dooperkenning	5	78
benoeming	38	648	doopformulier	15	242
beroepseed	5	82	Driessens, S.J.	34	567
beroepseer	16	268	droefheid (met)	36	602
besnijdenis	13	213	duurzaam(heid)	8,38,39	132,636,653
betaling	112	196	dwaalleer	12	197
bevestigingsformulieren	28	479	dwangstoornissen	1	14
bidden	25	419	E		
Bijbels dagboek	15	250	EA	3	45
bijbelgetrouw	26	440	ecclesiastical partnership	41	699
bijbellezen	45	755	eed	5	83
bijbeluitleg	47	797	één	30	501
binnenkamer	40	673	eenheid	20	339
binnenkerkelijkheid	28	476	eeninwaarheid	23	377
boeten	48	816	eenstemmigheid	45	754
Bolt, D.J.	23	377	eenwordingsproces	11	191
brandpunt (Gods)	8	126	eenzaamheid	25	427
BSA	42	719	eeuwig leven	26	443
C			embryoselectie	5	76
Calvijn	26,29,31,32,33	430,500,531,543,	erediensten	15,22,44	242,366,741
	35,38,40,42,44	559,594,641,688	erfzonde	48	811
	46	715,752,783	ethiek (en spiritualiteit)	4	12,60

trefwoord	uitgave	pagina	trefwoord	uitgave	pagina
ethisch besef	5	82	Israël	16,17,40,41	264,284,685,701
evangeliseren	28	476			
evangelisatiestrategie	2	26	IVF	5	76,77
evolutie	21,25	345,419	J		
excommunicatie	36	600	jaar van de hoop	14	225
F			jeugdzorg	14	235
filioque	1	7	Jezus	24,27	402,455
folder	34,35	567,581	Jip en Janneke-taal	35	581
formulieren	18,43	304,721	Job	13	215
formuliritus	43	721	Jong de, H.	26	443
fouten (in de belijdenis)	5	74	Jongeling, Pieter	29	497
Friesen, Paul	34	566	juk	46	774
functioneren	21	354	K		
G			Kampen-Noord	18,34,36	302,568,597
gebed en genezing	2,3	17,38	kanttekeningen	34	573
gebroken (heid)	20,26	331,429	karakter	2	21
gedicht	25,26,30,31,34	428,446,506,532,577	keizer	26	432
			Keller, Tim	23	389
G(g)eeft	2,40,41	23,669,693	kerk	6,32,38,46,47	96,537,646,771,791
geld	27	454			
geloof	25	413	kerkdienst	18,44	295,742
geloofsbelijdenis (van Nicea)	1,3	7,50	kerkelijke eenheid	5	69
geloofsbeleving	37	631	kerk en stijl	16	257
geloofsnorm	10	154	kerkmuziek	4	65
geloven	22	372	kerkplanting	2,39	26,666
gemeenschap	20,39	339,657	kerstman	14	230
gemeenschap der heiligen	1	3	kerkverband	22	367
gemeente-project	20	328	Klaarhamer, P.W.J.	26	430
genade	1,6,18,42,43	4,94,307,706,725	kleine groep	47	791
			klimaat(crisis)	38,39	633,653
Genesis	41,47	695,803	klimaatverandering	39	659
genezing	37,40,41	626,669,689	koinonia	20	339
gerechtigheid	1	13	koninklijke weg	37	627
gereformeerd onderwijs	31,32,33	523,539,555	koninkrijkswerk	36	601
Gerhardt, Paul	46	777	kredietcrisis	25	423
geschiedenis	41	695	Kruijff de, Gerrit	1	12
geschiedschrijving	27	460	Kuyper, A.	26	430
gevoelscultuur	45	754	kwaliteit (Gereformeerde)	47	795
gewoontevorming	10	154	L		
Gods antwoorden	13	215	leiding geven	6,7,21	89,105,353
Gods eer	48	809	Leviathan	14	233
godsdiensthistorie	26	437	licht	41	705
God is goed	42	709	liefde	20,24,25,26,30	327,397,413,417,433,504
Godslastering	9	137			
Gods recht	14	229	loopgravenoorlog	29	494
goede	45	757	loser	44	740
Gordon	4	63	Lucasorde	2,3	18,37
glorie	18	300	M		
Grand Rapids werkgroep	11	180	man/vrouw	17	288
grenzen	12	204	marktdenken	21	359
gulle gever	2	23	media	15	241
H			meditatie	48	806
handelingsvelden	2	28	middagdienst	39	668
hand- en spandienst	43	724	missiologische opleiding	2	27
hartstocht	38	643	missionair(e gemeente)	19,36,37	319,611,621
hart van de kerk	14	226	mistgordijn	42	717
hartkwaal	12	196	moeten	29	490
heiligen	3	41	moetwil	31	517
Heilige Geest	37	628	morele discussies	43	725
heiliging(levens-)	28	481	MOS	41,42,43	698,717,731,735
Heitink, Gerben	21	355	moslims	14,36	238,613
herbronning	30	511	N		
herders	12	194	Nader Bekeken	15,16	242,258
Heres, L.	23,26,27	378,430,451	nationale synode	22	361
Hervormde Bundel	7	116	Ned. Ger. Kerk	5,17,28	71,288,469
Holwerda, D.	26	443	Nederlandse identiteit	9	151
homo/lesbienne	18,19,20	299,316,333	Neuman van, John	13	210
Hongarije	42	715	nieuw leven	2	24
Hoogendoorn, E.	36	597	Noorwegen	39,40	663,679
hoogleraar/hoofdredacteur	20,27	325,462	O		
hoogtepunten (Job)	15	247	Obama	8	121
hulpverlenigstrajecten	41	698	offerlam	12	195
huwelijk en echtscheiding	17	289	ongetrouwd	38	644
huwelijksliederen	2	34	onruststoker	40,41	672,692
I			ontsimpelen	29	492
Ichtus	36,37	597,617	oordeel	47	789
ik-lied	12	202	oost en west	1	7
individueel, individualistisch	12	201	openbaring	41,47	695,800
In hemelsnaam	7	119	openheid	1	2,3
interactief	44	741	opvoeden	12,37	206,628

trefwoord	uitgave	pagina	trefwoord	uitgave	pagina
overdenkingen	35	596	studenten(pastoraat)	37,44	631,737
overheid	22	368	synodebesluiten	18	304
ouder verliezen	40	682	T		
P			talen van liefde	25	413
Paas, Stefan	26,27,30	437,459,507,509	tempelblijdschap	12	198
Papua	6	100	terugblik synode	17,18	287,302
paradigma	43	725	theodicee	41,47	695,800
participatie	1	12	therapeutisering	35	590
pascha-psalmen	1	5	Tien Geboden	42	711
pastor-profiel	3	37,39	tolerant	6	102
pastoraat	1,2,3	14,17,37	traditie	10,11	153,169
pastorale brieven	26,27,28	435,457,478	training EE4	42	705
pedagogiek (christelijke)	20	336	transformatie	19	317
perfectie	23	395	trouwen	33	563
pinkstergenezing	34	570	TU Kampen	26,38	440,650
PKN	22	361	Tussenbalans	11,28	183,472
pluriformiteit	22	362	twitter	40	673
politiek	23,24,25	384,404,423	U		
postchristelijk	23	379	uitverkiezing	16	262
predikant	10,21	162,355	V		
preken (inclusief)	23	388	Valentijn	20	327
Prisoners dilemma	13	210	vaste burcht	2	32
privacy	1	1,3	Veenhof, Herman	29	497
Promise(-Foundation)	11	180	Veldkamp, H.	12	196
psalmen	1,12	5,201	verbond	31,34	518,571
publiek christelijk	8	122	vergrijzing	25	423
R			verkondiging	12	194
radicalisering	24	407	verlaat verdriet	40	684
Rechtters	22	369	Verlichting	9	150
Redeemer Church	19,23	320,389	verschil	18	293
Reformatie	13	219	versimpeling	23	377
regeerambt	45	760	vertrouwen	11,23	186,377
regimenten	21	352	vervreemding	46	769
Reichenau	5	84	verwachten	33	553
regeerambt	45,46	760,775	verzoening	12	196
rekenschap	27	466	visser	45,46,47,48	756,772,788,808
relatie man-vrouw	7,8,9,10,11,35	113,128,144,160,176,591	voorbereiden	21	349
religie	45	762	voorzienigheid	22	370
reorganisatie (synode)	3,19	49,322	VOP-besluit	11,28	184,471
respect	37	632	vrij (van kwaad, schuld)	12	199,200
revisie	18	303	vrijbijbel	13	218
Riepe de	18	306	vrijgemaakt	12,35,39,40	199,590,663,679
Rittersma, Z.	32	541			
Robertson, David	16	274	vrijmakingetje	34	567
Roest, Kees	1	14	vrijspraak	18	300
rol predikant	11	191	vrouw	45,46	760,775
rouwen	44	748	vrucht van de Geest	37	622
Ruiter de, Ton	12	196	W		
Ruijter de, Kees	16	259	waarheid	5	74
rust	35,46,47,48	585,773,785,807	wapengedruis	47	796
rustdag	1	12	wapens	10	158
S			website	15	243
sabbat (en zondag)	32	547	wedergeboorte	43	725
schaamte	22	374	wereldomvattende belofte	45	766
schepping	21,25,44	345,419,750	Werkgroepoverleg 2008	11	181
scheppingsgegevens	11	177	wet	19,31,42	309,518,712
schisma	1	8	wijs (karakter)	2	21
schooldagtoespraak	1,2	7,23	woestijn	3,22,23,24,25	42,365,381,401,416
schriftlezing	15	251			
secularisatie	22	370	Woord	4	58
seks	35,36,37,38	588,604,624,642	WRR	16	268
		688	Z		
Selderhuis	40	688	zekerheid	32	533
sinaasappel	14	230	zelfbeheersing	9	142
slavernij	9	145,149	zendingsdoel	2	27
Sloot v.d. A.	24	397	zendingslied	6	98
Smelik, Jan	12	202	zendingsstrategie	41,42,43,44	698,717,731,747
snoeihard	34	579	ziek (van de kerk)	38	646
spagaat	16	261	ziel	47	785
spiritualiteit	1,47	8,786	zonde	17,18,19,36	282,297,314,606
Steiger, Lothar	13	215			
sterven	38,44	638,748	zorg	38	637
stilte	47	786	zout	41	705
storm	5,6,7,8,9	73,93,109,125,141	zwaard	39	656
		258	zwijggebod	9	144
Storm, P.L.	16	258	Zwolse zaken	1,2,3,4,19	10,30,48,65,322
straffen	31	520			
stresstest	35	586			

Erfzonde: een moeilijk leerstuk

Kun je de erfzonde belijden?

Het gaat er niet om of je de leer van de erfzonde in een belijdenis kunt omschrijven, of dat je kunt verklaren dat je instemt met de leer van de erfzonde zoals die in de belijdenis is verwoord. De vraag is: kun je tegen God zeggen: 'Here, ik ben een zondig mens, ik ben in zonde ontvangen en geboren, ik heb de zonde van Adam, van mijn voorouders in me, het is mijn fout, vergeef me!'?

P. Houtman ■

Dat is moeilijker dan je zonden belijden. Het gaat dieper. Je weet dat je fouten hebt gemaakt. Je weet ook dat je verkeerde dingen doet die telkens weer terugkomen. In ieder geval in je gedachten. En daar vraag je vergeving voor; dat wil je graag. Maar dat je een zondige aard hebt, die je geërfd hebt van je voorouders, te beginnen bij Adam en Eva - erken je dat als jouw zonde, jouw schuld? Vraag jij daar vergeving voor? Moet dat? Kun je daar eigenlijk wel wat aan doen?

Vragen

In de kritiek op de christelijke leer heeft de leer van de erfzonde altijd weer centraal gestaan. Samen met de leer van de uitverkiezing. Beide hangen met elkaar samen. Hoe meer we belijden hoe radicaal we bedorven zijn, des te meer zullen we erkennen dat we enkel en alleen door God verlost kunnen worden, zonder dat er iets van ons bij is, alleen dank zij zijn genadige keus voor ons.

De kritiek zegt: de leer van de erfzonde houdt in dat wij zondig zijn terwijl we er niets aan kunnen doen. We krijgen bij onze geboorte een last mee waar we niet voor gekozen hebben. En die zeulen we ons leven lang met ons mee. Dat is niet rechtvaardig!

Waarom? Waarom laat God dat toe? Waarom heeft hij toegelaten dat Adam en Eva zondigden, zo erg dat de hele mensheid daardoor bedorven is? Waarom heeft hij aan die ene zonde zulke verschrikkelijke consequenties verbonden?

En bovendien (zo vervolgt de kritiek), die erfzonde wordt ons kwalijk genomen, er wordt ons gezegd dat we anders moeten worden, maar tegelijk wordt ons gezegd dat we onszelf

niet kunnen veranderen. We zijn zondige mensen en dat zullen we, tenminste in dit leven, altijd blijven. Dat is een paradoxale boodschap. 'Hulpeloos maar schuldig', was de titel van een boek hierover dat een tijd geleden erg de aandacht trok. Daar word je moedeloos van. Daar word je depressief van. De gereformeerde levensovertuiging ademt een sombere sfeer. Dat er in - behoudende - gereformeerde kring zo veel mensen depressief worden, dat komt door de leer van de erfzonde.

die zeulen we ons leven lang met ons mee

De kritiek komt niet alleen van buitenaf. Er zijn ook vragen van binnenuit. De vragen rond de leer van de erfzonde komen telkens weer op bij meelevende en nadenkende catechisanten - en trouwens al bij kinderen, voor de catechisatieleeftijd. En theologen, die de leer wel belijden, erkennen dat het een moeilijk onderwerp is.

Corruptie

Maar er is niet alleen kritiek, er is ook instemming. Er zijn velen die de christelijke leer als geheel niet onderschrijven, die niet in Christus geloven, maar toch erkennen dat de mens van aard bedorven is. Vooral in de twintigste eeuw heeft die visie sterk opgang gemaakt. Vanuit de Verlichting heerste er in het Westen een tijdlang een optimistische mensvisie, maar twee wereldoorlogen hebben op een verschrikkelijke manier duidelijk gemaakt dat het er met de mens moreel veel slechter voorstaat. En het

gaat maar door: openlijk in dictaturen, corrupte regimes en terroristische bewegingen; maar ook in democratieën, gebaseerd op edele principes en keurige regels, gaat er achter de façade heel wat minder fraais schuil: geldingsdrang, graaicultuur, machtspolitiek. Er zijn lijken in de kast en beerputten die wachten om opengetrokken te worden. Geschiedenis lijkt een grote les te zijn in de onverbeterlijkheid van de mens (al wordt die les niet altijd getrokken en vaak weer snel vergeten).

Vaak schuilt er in zulke analyses en reportages een suggestie van voornaamheid: de onderzoeker en schrijver zelf staat er boven, die heeft het allemaal door, die is zelf een beter mens. Niet altijd is dat het geval. Romans kunnen zwartgallig zijn: niemand komt boven deze innerlijke ellende uit. Vervolgens kan literatuur dan ook cynisch worden, of onverschillig: zo is iedereen, nou en?

Populaire wetenschap begunstigt dit denken. Het evolutionistisch mensbeeld zegt: de mens is afkomstig uit het dierenrijk. Vanuit deze lage afkomst is hij omhooggeklommen. Van huis uit, van nature, is hij helemaal geen hoogstaand ethisch wezen. Hij wordt beheerst door een instinctieve drang tot zelfbehoud, behoud van de soort. Wat het christendom als 'erfzonde' beschouwt, is natuurlijk; het hoort bij de mens.

Het psychoanalytisch mensbeeld laat de mens zien als een vat vol lagere, grotendeels onbewuste driften, waar hij mee moet leren omgaan; hij kan daar meer of minder succesvol in zijn. De 'erfzonde' accepteren als een lager element in jezelf is een kwestie van realisme en volwassen zelfacceptatie.

Bron

Wat wordt precies bedoeld met het woord erfzonde? Er worden vaak kritische kanttekeningen geplaatst bij het woord: het zou niet gelukkig gekozen zijn. Het begrip bevat de volgende elementen, die niet altijd helder worden onderscheiden:

- De eerste zonde, van Adam en Eva in het paradijs.
- De zondige aard die daar het gevolg van was. De zonde was geen incidentele daad; die leidde ertoe dat de natuur van de mens, geestelijk en ethisch, bedorven raakte.
- Het feit dat deze bedorven aard overkomt van Adam en Eva op al hun nakomelingen, op alle mensen.
- Het gevolg hiervan: dat alle mensen in zonde ontvangen en geboren worden; dat ze vanaf hun oorsprong een zondige natuur meebrengen.
- Het feit dat deze zondige aard altijd weer zondige daden voortbrengt, zoals een bron water.

In de theologie wordt wel de Latijnse term 'peccatum originale' gebruikt: oorsprongszonde.

Deze term lijkt eerder naar de eerste zonde zelf te verwijzen dan naar de gevolgen ervan. En over die consequenties gaat de leer van de erfzonde vooral.

Het is belangrijk om over de leer van de erfzonde na te denken. Als we daar geen duidelijkheid over hebben, hoe zullen we dan de kritiek beantwoorden? Hoe zullen we zelfs de vragen van onze kinderen beantwoorden, de vragen die met het opgroeien steeds kritischer gaan klinken? En hoe zullen we dan onze erfzonde belijden voor God?

Schuld en smet

In de erfzonde worden, traditioneel, twee aspecten onderscheiden: erfschuld en erfsmet. Het laatste staat meestal centraal in de aandacht. Met die smet wordt onze zondige aard bedoeld, die van ouders op kinderen wordt doorgegeven. Het woord erfschuld duidt aan: de zonde maakt ons schuldig in Gods ogen; en ook die schuld gaat over van de eerste mensen op al hun nakomelingen.

Het onderscheid tussen erfschuld en erfsmet heeft een rol gespeeld in de discussie rond de zeventiende-eeuwse Franse theoloog La Place (Placeus). Zijn leer werd door een synode veroordeeld, en ook in een Zwitsers belijdenisschrift. Hij verwierp de gedachte dat de schuld van ouders op kinderen wordt overgedragen; dat leek hem onrechtvaardig. Volgens hem komt alleen de zondige aard van ouders op kinderen over. Die kinderen zijn ook zondig en dáárom zijn ze schuldig. Placeus betoogt dat hij daarmee toch wel trouw is aan de leer van de erfzonde. De geldende leer zegt dat God de schuld van de eerste zonde, van Adam, aan ons toerekent. Placeus legt dat dan zo uit: die toerekening vindt plaats via het in zonde ontvangen en geboren worden; en niet rechtstreeks. In theologisch jargon: hij verwierp de 'onmiddellijke toerekening' en leerde de 'middellijke toerekening': de erfschuld wordt toegerekend alleen door middel van de erfsmet.

Twee theorieën

Over de manier waarop de zonde overgaat van Adam op zijn nakomelingen, zijn twee theorieën gangbaar. De eerste neemt zijn uitgangspunt in de gangbare uitdrukking uit de erfzondeleer: wij zondigden in Adam. Deze omschrijving is ontleend aan een bepaalde vertaling van Romeinen 5:12. Volgens deze opvatting moeten we dat zo letterlijk en concreet mogelijk opvatten. Wij waren in Adams zonde betrokken. Wij waren 'in zijn lendenen'. Die uitdrukking is ontleend aan Hebrëen 7:10. Daar staat dat, toen Abraham de tienden gaf aan Melchizedek, Levi om zo te zeggen in zijn lendenen was; dus het levitische priesterschap heeft in Abraham, Melchizedek als zijn meerdere moeten erkennen. Zo waren, volgens deze theorie, wij ook in de lendenen van Adam toen

hij zondigde. Wij hebben mee gezondigd en zijn dus mee schuldig. Deze theorie wordt 'realisme' genoemd. Om dat woord te begrijpen kunnen we de gangbare betekenis ervan beter even vergeten. In dit verband betekent het: wij hebben reëel aan de oerzonde deelgenomen.

De voorstanders van deze theorie beseffen wel het probleem ervan, dat ze ook telkens is voorgehouden. Het lijkt te impliceren dat wij er in het paradijs al bij waren: een soort pre-existentie. De uitdrukking 'in zekere zin' kunnen ze dan ook niet helemaal vermijden. Toch blijven ze erbij dat het concreet moet worden opgevat. Dat is huns inziens nodig om te handhaven dat wij echt mee schuldig zijn aan de zonde van Adam. Ze zeggen wel dat dit verband voor ons moeilijk te begrijpen is; maar we moeten het toch aanvaarden.

Een ander bezwaar dat tegen het realisme wordt ingebracht is: het zou betekenen dat wij niet alleen schuldig zijn aan de zonde van Adam, maar ook aan die van zijn nakomelingen, aan alle zonden van ons voorgeslacht. De andere theorie neemt zijn uitgangspunt in het gegeven dat Adam ons hoofd was in het verbond dat God met mensen sloot. Hij droeg de verantwoordelijkheid voor ons allemaal, de hele mensheid. Dus toen hij zondigde, was de hele mensheid daarin betrokken. Wij delen in Adams verantwoordelijkheid die hij had in het verbond met God. Ook deze zienswijze baseert zich op Romeinen 5. De naam ervoor is 'foederalisme' - een vorm van hetzelfde woord als het bekendere 'federalisme': verbondsvisie, zij het weer met een heel andere betekenis.

Natuur en recht

Het is tegenwoordig gebruikelijk om niet meer uitgesproken een van beide theorieën te verdedigen. Erkend wordt dat elk van beide iets onbevredigends heeft. Bepaalde zwakheden en eenzijdigheden van de een moeten worden gecorrigeerd door de ander, die de zaak vanuit een ander gezichtspunt benadert, zonder dat er één helder en volledig beeld ontstaat. Erkend wordt ook dat voor geen van beide duidelijk, 'hard' Schriftbewijs is aan te voeren.

De leer van de erfzonde staat in de gereformeerde belijdenis en theologie wel vast. Elke vorm van Pelagianisme - de leer dat de mens als een onbeschreven blad ter wereld komt en alleen onder invloed van het voorbeeld van anderen gaat zondigen - wordt verworpen. Maar de manier waarop de zonde overkomt van de oudere generatie op de volgende blijft voor theologen een zaak van verlegenheid. Hoe is dat verband tussen onze eerste voorouders en wij? Wij waren er toch nog niet toen Adam en Eva van de verboden vrucht aten? Hoe kan God die zonde dan ons toerekenen? Is het wel rechtvaardig dat God ons in zonde ontvangen en geboren laat worden? De Dordtse Leerregels zeggen dat 'naar Gods rechtvaardig oordeel de

verdorvenheid van Adam gekomen [is] over al zijn nakomelingen'; in het genoemde Zwitserse belijdenisgeschrift is dat geworden: een verborgen en rechtvaardig oordeel van God.

Op het eerste gezicht lopen beide hier besprokene onderscheidingen parallel: het realisme legt de nadruk op de erfsmet, het foederalisme op de erfschuld. De beide onderscheidingen vallen niet samen: erfschuld en erfsmet zijn twee aspecten van de erfzonde; realisme en foederalisme gaan over de manier waarop de erfzonde wordt overgedragen en doorwerkt in de geslachten. Maar we kunnen dat laten rusten.

is het wel rechtvaardig dat God ons in zonde ontvangen en geboren laat worden?

In beide onderscheidingen herkennen we twee manieren van denken: voor de ene ligt het zwaartepunt in de zondige natuur van de mens, voor de andere in de verhouding waarin de mens staat tot God, met name de rechtsverhouding. Wat dat laatste betreft: om het woord 'juridisch' te vermijden wordt wel de voorkeur gegeven aan het woord 'forensisch'. De mens staat voor de troon van God, de rechterstoel van de hemelse rechter en deze verklaart hem schuldig.

Baby

In de leer van de erfzonde wordt onderscheid gemaakt tussen de erfzonde als de zondige aard van de mens, waarin we allemaal delen, en de zondige daden die we doen (zie bijvoorbeeld HC, Zondag 3). De zondige aard hebben we allemaal gemeenschappelijk; in het doen van zonde is veel verschil tussen mensen. We zijn allemaal schuldig aan onze zondige natuur, maar de kinderen boeten niet voor de zonden van de ouders, zoals Ezechiël 18 duidelijk leert; dan gaat het over de zonden die we doen.

Het is moeilijk voorstelbaar dat een pasgeboren baby al zondig is; het lijkt onbillijk en gevoelloos om het kind daarvan te betichten. De blij en trotse ouders zijn gevoelsmatig geneigd ertegen in het geweer te komen. Veelal wordt het zo uitgelegd: het kind is al wel zondig, maar het doet nog geen zonde. Het eerste wordt geaccepteerd, ook al kan men zich er moeilijk wat bij voorstellen. De laatste toevoeging werkt verzachtend.

Genetisch

Is het woord erfzonde eigenlijk wel zo ongelukkig gekozen? Het richt onze aandacht - niet zozeer op erfrecht, datgene wat een rol speelt als iemand overlijdt (hoewel we daar zijdelings

ook een opmerking over zullen maken) maar op erfelijkheid, datgene wat een rol speelt als mensen een kind verwekken. Is de erfzonde daarmee vergelijkbaar?

Erfelijk zijn huidskleur en de kleur van de ogen. Erfelijk zijn ook bepaalde ziekten. Verder kan iemand in zijn voorkomen, zijn karakter en gedrag, sprekend de trekken van zijn ouders vertonen, al van jongs af aan. Vaak zijn we geneigd ook dan aan erfelijkheid te denken, al kunnen we het niet hard maken - het kan ook een kwestie van beïnvloeding en imitatie zijn. Soms weten we dat ziekten erfelijk bepaald zijn. De kennis daarover neemt voortdurend toe. Die kennis kan teleurstellend zijn: er is niets aan te doen; hoogstens kunnen de gevolgen wat verzacht worden. In ieder geval kan er praktisch niets gedaan worden om het te voorkomen.

Maar het vinden van een genetische afwijking kan ook als positief ervaren worden. De afwijking is dan gelegitimeerd. De lijder kan er niets aan doen. Het is niet haar schuld, niet de schuld van haar manier van leven. Het is ook niet de schuld van de ouders, van hun opvoeding. Erfelijkheid staat hier tegenover milieu; ook tegenover persoonlijke verantwoordelijkheid.

Is dat misschien een parallel met het 'erf' in erfzonde? Niet, pelagiaans, gevolg van het milieu; maar dan ook niet de verantwoordelijkheid van de voorouders of de persoon zelf?

Dubbeltje en kwartje

Aan de andere kant kan erfelijkheid ook parallel staan aan milieu. Erfelijkheid en milieu samen vormen de bagage die iemand van huis uit meekrijgt en waarmee hij het leven in gaat. Of hij van hoge of lage afkomst is, van rijke of arme ouders, uit een bevoorrecht of kansarm milieu. Het komt er dan op aan wat iemand ermee doet. Weet hij die optimaal te gebruiken? Weet hij zich aan de beperkingen ervan te onttrekken en als het ware boven zichzelf uit te stijgen? Als een held? Of wordt iemand die voor een dubbeltje geboren wordt nooit een kwartje? De literatuur belicht beide.

Is erfzonde misschien zoiets als een optelsom van erfelijkheid en milieu samen, de kwalijke neigingen die erin meekomen? Datgene wat een mens in zijn leven met zich mee sleept en waar hij niet persoonlijk verantwoordelijk voor is?

Of is erfzonde iets totaal anders, iets wat niet met deze aspecten van het leven te vergelijken is, iets wat alleen uit de Bijbel gekend kan worden en in de christelijke leer geleerd wordt? Iets geheimzinnigs, waar geen wetenschappelijk onderzoek of literaire verbeelding toegang toe heeft?

Drs. Piet Houtman is predikant en docent theologie in dienst van De Verre Naasten. Dit is het eerste artikel in een reeks van vier. Aantekeningen verschijnen in het predikantenblad *Pro Ministerio*.

Noot:

Dordtse Leerregels, hfst. 3-4, par. 2.

HOOFDREDACTEUR:

Prof. dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Prof. dr. E.A. de Boer, Prof. dr. S. Griffioen, Prof. dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten, coördinator 'Kerkelijk leven' en 'Wandelen met God', Dr. J.H.F. Schaeffer, J. Westert, coördinator 'Samenleving'.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, coördinator 'Opvoeding en onderwijs', J.M. de Jong, rubriek 'Kunst', Ds. G. Riemer, coördinator 'Van binnen naar buiten', Dr. J. Smelik, rubriek 'Kerk en muziek', Dr. H. Veldman, rubriek 'Kerkhistorisch'.

BESTUURSLEDEN STICHTING

DE REFORMATIE:

Drs. B. Bos (voorzitter),
F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636
Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv. Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3653337.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient 1 maand voor aanvang van het nieuwe abonnementsjaar schriftelijk of per e-mail te geschieden (voor 1 december)

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en slechtzienden.
Tel. (0341) 565499.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191

Liedboek gezang 112:

Als Koning opgetreden

lied van de week

In Openbaring 19 lezen we over de lof die opklinkt na de val van Babylon, de grote hoer, die door haar ontucht de wereld in het verderf heeft gestort (Op. 18). Er zijn drie partijen die dat overwinningsslied aanheffen.

J. Smelik ■

Allereerst hoort Johannes 'een geweldige stem' (Op. 19:1-3, mogelijk worden engelen bedoeld). Vervolgens stemmen de vierentwintig oudsten en de vier wezens (Op. 19:4) met het loflied in. En zij roepen Gods dienaren, jong en oud, vervolgens op met de lofzegging in te stemmen (Op. 19:5).

Daarop volgt meteen de reactie: *Toen hoorde ik iets als een stem van een grote menigte, van geweldige watermassa's en van krachtige donderslagen zeggen: 'Halleluja! De Heer, onze God, de Almachtige, heeft het koningschap op zich genomen. Laten we blij zijn en jubelen, laten we hem de eer geven! Want de bruiloft van het lam is gekomen en zijn bruid staat klaar. Zij mag zich kleden in zuiver, stralend linnen.' Want dit linnen staat voor al het goede dat gedaan is door de heiligen. Toen zei hij tegen mij: 'Schrijf op: Gelukkig zijn zij die voor het bruiloftsmaal van het lam zijn uitgenodigd.' En hij vervolgde: 'Wat God hier zegt, is betrouwbaar.'*

Het lied 'Als Koning opgetreden' is bij deze bijbelpassage geschreven. De dichter van het gezang, Willem Barnard, typeert het lied in het *Compendium* als een 'bruiloftslied'. De bruid waarover in Openbaring 19 (en dus in dit gezang) gezongen wordt, is het tegenbeeld van de grote hoer, zoals Babylon getypeerd wordt. In de Schrift is de hemelse bruiloft metafoor voor de messiaanse eindtijd, zoals we onder meer in Jesaja 62 vers 5 lezen: *Men noemt je niet langer Verlatene en je land niet langer Troosteloos oord, maar je zult heten Mijn verlangen en je land Mijn bruid. Want de HEER verlangt naar jou en je land wordt ten huwelijk genomen.* En ook in Openbaring 21 wordt duidelijk dat de bruid de heilige stad is, het nieuwe Jeruzalem dat uit de hemel neerdaalt.

In de eerste vier coupletten van het lied is het loflied van Gods dienaren (Op. 19:6-8) verwerkt. De strofen 5 tot en met 9 zijn een uitwerking van de woorden uit vers 9 van Openbaring 19, waar het gaat over het bruiloftsmaal van het lam. Uiteraard is die maaltijd volop een feestmaal. Het visioen in Openbaring grijpt hier terug op oudtestamentische passages waarin gesproken wordt over een feestelijke maaltijd die gehouden om de val van Gods vijanden te vieren (zie bijvoorbeeld Jes. 25). Ook Christus heeft diverse keren het beeld van een bruiloftsmaal gebruikt, bijvoorbeeld in Matteüs 22:1-14 en Lucas 13:29. De gelijkenis van het bruiloftsfeest uit Matteüs 22 wordt volgens het leesrooster van het Romeinse Mismaal als evangelielezing gelezen op de negentiende zondag na Pinksteren. Ik denk dat Barnard gezang 112 uit het *Liedboek* oorspronkelijk ook voor deze zondag geschreven

heeft. In elk geval heeft hij bij hetzelfde gedeelte uit Openbaring 19 een tweede lied geschreven, dat te vinden is in Barnards *De Tale Kanaäns* bij de negentiende zondag na Pinksteren.

Het lied 'Als Koning opgetreden' werd voor het eerst gepubliceerd in de bundel *102 Gezangen*, de hervormde proefbundel uit 1964. Barnard heeft de tekst waarschijnlijk in 1960 of 1961 geschreven.

Het lied is in de liturgie breed inzetbaar, maar in het bijzonder wil ik wijzen op de mogelijkheid om het te gebruiken in het kader van een avondmaalsviering.

Melodie

Ik vermoed dat Barnard zijn liedtekst aanvankelijk geschreven heeft op de melodie van het adventslied 'Nu daagt het in het oosten'. Die melodie gebruikte hij vaker en de strofenvorm van 'Als Koning opgetreden' is gelijk aan het adventslied.

Hoe het ook zij, Willem Retze Talsma componeerde in 1961 de melodie bij Barnards liedtekst die tot op de dag van vandaag in het *Liedboek* staat.

Talsma werd in 1927 in het Noord-Hollandse Wognum geboren. Hij studeerde orgel bij Dick van Wilgenburg te Enkhuizen en Guillaume Hesse te Baarn. Muziekwetenschap studeerde hij aan het Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam bij prof. dr. K.Ph. Bernet Kempers. Talsma was cantor-organist aan de Evangelisch-Lutherse Kerk te Hoorn en de Sorghvlietkerk te Scheveningen. Hij was ook actief als muziekjournalist (o.a. bij de *Nieuwe Rotterdamse Courant*), muziekwetenschapper (o.a. een opzienbarend boek over de tempi in de 18de- en 19de-eeuwse muziek) en als orgelbouwadviser.

In het *Liedboek* zijn acht melodieën van Talsma opgenomen. Een karakteristiek van zijn melodieën is dat ze geen grote sprongen bevatten: kwartsprongen zijn zo'n beetje de grootste die men tegenkomt in Talsma's melodieën. Dat geldt ook voor de melodie van gezang 112. Opmerkelijk aan deze melodie is tevens dat zij in een moderne maatsoort (c.q. vierkwartsmaat) geschreven is. Dat was rond 1961 niet erg gebruikelijk (meer) bij kerkliedcomposities.

De melodie valt eigenlijk in twee gedeelten uiteen: de regels 1 en 2 en de regels 3 en 4. Deze tweedeling komt overeen met de tweedeling die Barnard in zijn liedtekst aanbrengt.

Dr. Jan Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Steenwijk.

Boeten voor de zonde van je ouders?

Worden kinderen gestraft voor de zonden van de ouders? We horen dat 's zondags als de Tien Geboden worden voorgelezen. Een poosje geleden stond er een artikel over in het *Nederlands Dagblad*, over alternatieven voor 'voor de schuld van de ouders laat ik de kinderen boeten...'

T. Groenveld ■

In de kerk te Monster wordt gelezen: 'voor de zonde van de ouders roep ik de kinderen ter verantwoording.' Hoe 'westers' is de moeite met het tweede gebod? Ik sprak een keer studenten uit Sudan; die vonden het de gewoonste zaak van de wereld: als één lid van een gezin verkeerd gedaan heeft, wordt het hele gezin ervoor gestraft. Zij waren verbaasd dat ik daar moeite mee had! Ik moest hieraan denken, toen ik een artikel van Jan van Butselaar las in het *Christelijk Weekblad*:

Eén van de moeilijkste woorden uit de Bijbel vind ik altijd wat er staat in het tweede gebod van de Tien Geboden. Het viel me weer op toen ik die geboden laatst in een kerkdienst las: 'Voor de schuld van de ouders laat ik de kinderen boeten, en ook het derde geslacht en het vierde, wanneer zij mij haten...' In de 'oude' nieuwe vertaling stond er zo mooi 'de ongerechtigheid der vaders bezoek aan de kinderen...' Mooi, nou ja. Ik vond het altijd een beetje oneerlijk. Ik ben kennelijk toch teveel een kind van de individuele, individualistische westerse cultuur, dan dat ik die woorden zonder meer kan nazeggen. Er schrijnt iets: wat kunnen die kinderen nou aan mijn zonden doen? De zegening die erachter aankomt, maakt natuurlijk veel goed; die klinkt zelfs majestueuzer na de verdoving van de woorden ervoor. Maar toch...

Aanleiding voor dat artikel is het boek van journalist Bram Vermeulen over Zuid Afrika. Daarin blijkt hoe haat doorwerkt in de generaties, in Zuid Afrika ook na het wegvallen van de onderdrukkende structuren van apartheid en uitbuiting.

Vermeulen gaf aan dat hij dacht dat de menselijke verhoudingen in het land zwaar verhypothekerd zijn door een diepe woede, die in de harten van blank en zwart leeft. Zwart voelt zich nog steeds tekort gedaan door de lange geschiedenis van blanke overheersing; blank voelt zich nog steeds tekort gedaan door de gekleurde bril waarmee vandaag naar die geschiedenis gekeken wordt.

Zwarte jongeren die de apartheid alleen van horen zeggen kennen (...) voelen woede vanwege de overgeërfdte ongelijkheid, de overgeërfdte armoede. Blanke jongeren (...) voelen zich ontmand door de ontkenning van hun geschiedenis, van hun recht op een volwaardige plaats in de samenleving.

Is het alleen woede?

De ongerechtigheid van de vaders... De woorden kwamen als vanzelf weer bij me boven. Er is toch meer dan puur individualisme, hoezeer we daarmee ook zijn opgevoed. Zelfs bij ons wordt dat duidelijk: de ongerechtigheid van een aantal bankiers en hebberige spaarders komt op het hoofd van ons allemaal neer. Milieuvervuiling stopt niet bij de individuele veroorzaker. Terecht wijzen politici erop dat we de schulden van vandaag niet mogen afwentelen op de geslachten die na ons komen. Op één of andere manier kan kwaad doorwoekeren tot in het derde en vierde geslacht.

Het lijkt erop dat dat ook in Zuid Afrika aan de gang is. En dat gaat dieper dan de verzoening tussen individuen, waar de Waarheids- en Verzoeningscommissie van bisschop Tutu zich met succes voor heeft ingezet.

Jongeren komen niet van hun woede af, blanke jongeren evenmin als zwarte jongeren. Als de Tien Geboden het bij het goede eind hebben (en dat zal wel, helaas), dan zitten we nog tientallen jaren met haat en nijd. Niet alleen in Zuid Afrika, maar ook in Rwanda, ook in Irak, ook in Afghanistan.

Maar gelukkig staat er meer in het tweede gebod:

'...maar als ze mij liefhebben en doen wat ik gebied, bewijs ik hun mijn liefde tot in het duizendste geslacht'.

Geloven kan helpen. Dan zet je jezelf en je kinderen op een ander spoor. Bovendien kan je, als je die liefde, die barmhartigheid hebt ontvangen die ook doorgegeven. Zoals de blanke dominee die in een zwaar verdeelde gemeenschap in Zuid-Afrika, waar een blanke jongen met zijn machinegeweer in een zwarte wijk om zich heen had gemaaid, het opbracht naar de slachtoffers te gaan om schuld te belijden en verzoening te ontvangen. Het zou goed zijn als dat standaard werd: na elke moordpartij op een zwarte, een blanke dominee er naar toe, vanwege de barmhartigheid. Na elke moordpartij op een boerenfamilie, een zwarte dominee er naar toe, vanwege de liefde. Dan komt het duizendste geslacht in zicht.

Ds. Tonnis Groenveld is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Uithuizen en woont te Roodeschool.